

”WALKING THE TALK”

ATT MOTVERKA AVHOPP I NEDERLÄNDERNA

”Walking the talk” – att motverka avhopp i Nederländerna

En av Europas största utmaningar inom arbetsmarknads- och utbildningsområdet är att se till att ungdomarna går igenom ungdomsutbildningarna för att vara rustade för framtida jobb och utbildningar.

Av det skälet är det sällan en nackdel att blicka utåt för att lära vad och hur andra gör. Därför denna rapport om en del av det arbete som sker i Nederländerna för att minska studieavhopp.

Nederländerna är intressant att studera då de har låga avhopp och ett framgångsrikt arbete pågår för att reducera dessa ytterligare. Det finns även stor frihet att ”göra lite som man vill”; experimentlusta är led- och nyckelord i praktiken. Inte så mycket är styrt i detalj. Vidare bedrivs lejonparten av arbetet i projektform, ibland bara något enstaka år, i andra fall över längre tidsperioder, över 15 år. Det kan således finnas möjligheter att såväl innehållsmässigt som metodmässigt ”översätta” en del till svenska förhållanden.

Slutligen, många skolors och även den nederländska statens uppfattning är att förebyggande arbete är långt mer framgångsrikt än kurerande. Bättre att söka förhindra avhopp än att söka få tillbaka de som hoppat av. Det innebär inte att man ger upp på de senare, mer att huvudfokus och möjligheter till framgång ligger i den tidigare gruppen.

Rapporten är skriven för Plug-In-projektet, som riktar sig till ungdomar över 16 år som funderar på eller som redan har gjort ett studieavbrott. Projektet delfinansieras av kommuner och Europeiska Socialfonden, ESF. Se www.skl.se/vi_arbetar_med/arbetsmarknad-och-sysselsattning/plugin.

Fyra olika, lokala projekt belyses, ett kommunalt och tre från yrkesutbildningar. Rapporten har utarbetats av J. Henrik Bergström med benäget stöd av Gunnar Anderzon, Tor Hatlevoll och Leif Klingensjö.

Stockholm, måndagen den 2 juni 2014

Per-Arne Andersson
Direktör/Avdelningschef

Något om det holländska utbildningssystemet

Skolan är statlig, skolvalet är fritt, utbildningen är gratis och obligatorisk (så kallad "leerplicht") till 18 års ålder.

Även om alla skolor lyder under statliga regler och många är statliga, har de stor självständighet. Administration, styrning, organisation, val av läromedel och val av pedagogiska metoder med mera sker på skolnivå.

Den lokala autonomin hos den enskilda skolan har följande begränsningar; närvaro, uppnåendet av undervisningsmålen, antalet garanterade undervisningstimmar samt examinations- och yrkeskrav får den enskilda skolan inte besluta om. I övrigt har varje skola mycket stor frihet att utforma såväl undervisning och strukturer runtomkring.

Det finns även fristående skolor och finansieringen sker i klumpsumma, liknande dock inte samma som det svenska. Det finns även möjligheter för skolor att be om ekonomiska bidrag från föräldrarna, men det är numera mycket ovanligt. Av grundskolorna är drygt 30 procent offentliga (statliga), resten privata och drygt 25 procent av gymnasieskolorna (motsvarande) är offentliga, resten privata.

Skolinspektionen, Inspectie van het Onderwijs, liknar det engelska systemet med få sanktionsmöjligheter i en ökande proportionell inspektion; det vill säga går det bra blir det mindre inspektion och vice versa.

Administrativt tilldelas alla medborgare ett utbildningsnummer, samma som socialförsäkringsnumret, och alla elever förs in i en digital databas där man bland annat registrerar frånvaro. För varje skola finns skolövervakningspersonal och föräldrar riskerar böter för elever som är olovligt frånvarande.

Trender

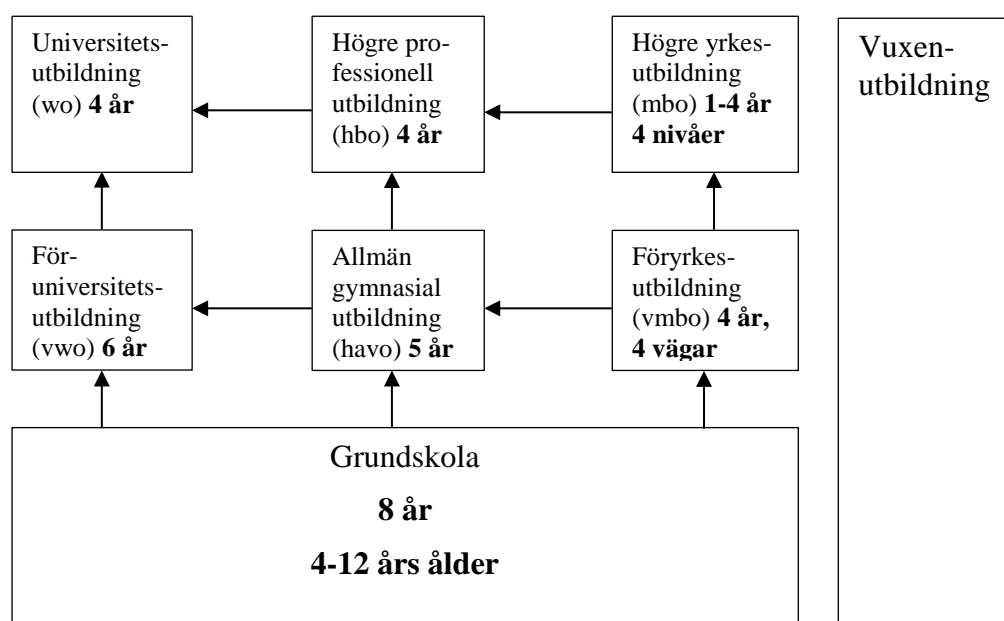
- Sammanslagningstrend – sammanslagning pågår mellan VET (yrkesutbildningen) och vuxenutbildningen och det skolbaserade lärlingssystemet. Detta system där cirka 340 000 studenter är 20 – 60 procent av tiden i praktik slås samman med det lärlingsbaserade utbildningssystemet där cirka 135 000 studenter befinner sig i praktik ungefär 80 procent av tiden.
- Avreglerings- och decentraliseringstrend – exempelvis systemet för finansiering genom klumpsumma per elev är en sådan.
- Det finns också ett starkt tryck på internationalisering i betydelsen att dels söka samarbeten med skolor i andra länder, dels få eleverna att studera språk och att studera utomlands.

Skolformer

Det holländska utbildningssystemet har ett antal utmärkande drag och skiljer sig från det svenska så till vida att man har tidiga val/tidig sortering. Det första och kanske viktigaste valet görs redan vid 12 års ålder. Den tidiga sorteringen av elever är också ett specifikt skäl till att det är viktigt att motverka studieavbrott/avhopp.

Det finns möjligheter att byta, men kopplingarna mellan skolformer och mellan delar av utbildningssystemet är relativt få eller svaga. Men inte sällan får eleven då "börja om" på en lägre nivå för att kompensera för att den tidigare utbildningsvägen inte gav tillräckligt jämfört med den nyare.

Detta gäller särskilt för om man går från yrkesutbildningsgrenarna mot professionella eller teoretiska utbildningar, men kan även gälla för bytet tvärtom.

Figur 1. Förenklad bild över det holländska utbildningssystemet. Källa: Ministry of Education, Culture and Science, Nederländerna.

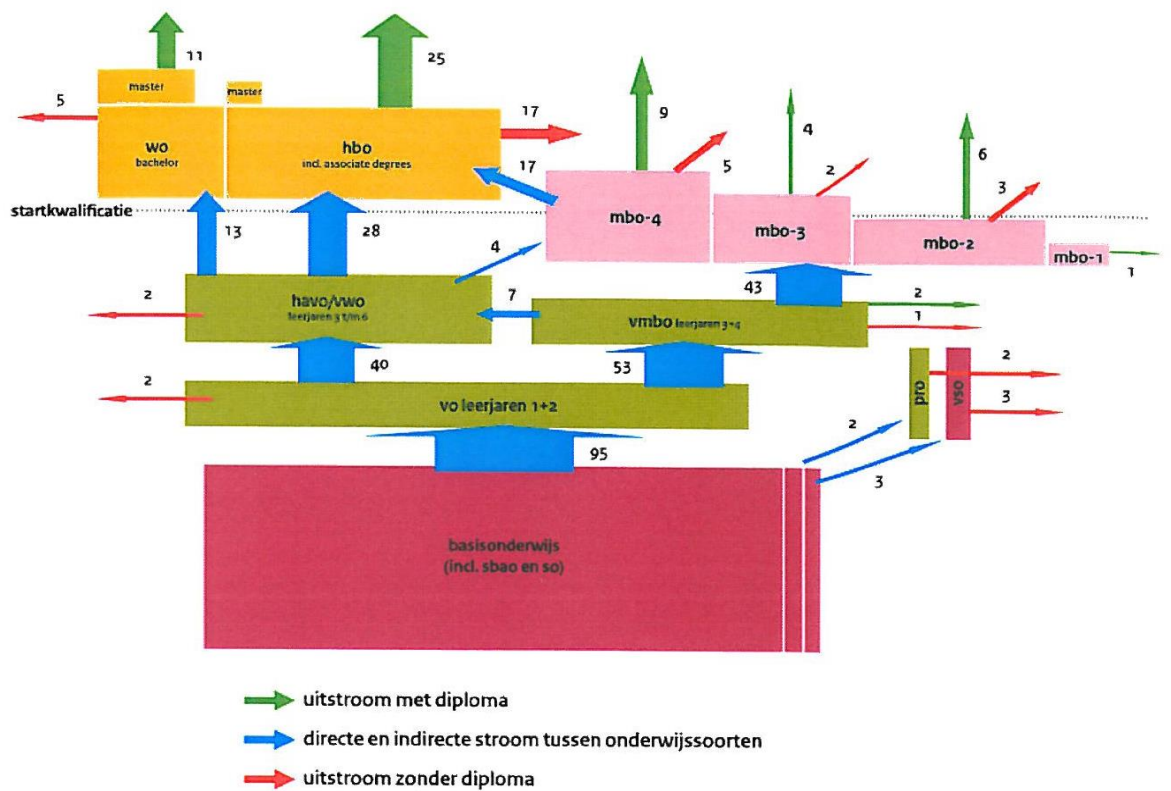
Vwo/Wo – förberedande teoretiska utbildningar respektive universitetsbaserade teoretiska utbildningar. Går man denna inriktning är man klar vid 22 års ålder. På denna gren går ungefär 20 procent av studenterna.

Havo/Hbo – allmänt gymnasium respektive yrkesinriktade högre utbildningar (läkare, lärare et cetera). Går man denna inriktning är man klart vid 21 års ålder. Här går ungefär 35 procent av studenterna.

Vmbo/Mbo – förberedande yrkesutbildningar respektive högre yrkesutbildningar. Går man denna inriktning är man klar mellan 18 och 20 års ålder. På detta spår går ungefär 45 procent av studenterna.

Pilarna betyder att man går vidare från en nivå till nästa, men också att byten mellan olika skolformer på ”samma” nivå är möjliga. Det innebär dock i praktiken att en elev som exempelvis byter från hbo i år tre till wo kanske måste börja om på år ett på wo-utbildningen.

Tittar man sedan på hur studentströmmarna ser ut får man en bättre bild av hur systemet är i praktiken:

Figur 2. Studentströmmar uppåt, avhopp och mellan skolformer. Källa: Ministry of Education, Culture and Science, Nederländerna.

Grön pil = examinerade

Blå pil = studerande går vidare inom systemet eller byter inriktning

Röd pil = avhopp

Skolavhopp – den nederländska ansatsen

Nederländerna bygger både arbete och analys på EU-kommissionens Working paper från 2011. I korthet enligt följande:

<i>Identifiera och analysera avhopp och risk för avhopp</i> (Identification and analysis)		
<i>Övervakning</i> (Monitoring)		
<i>Koordinering av policys</i> (Co-ordination of policies)		
Förhindra	Intervenera	Kompensera
Åtgärder på systemnivå	Åtgärder på skolnivå	”Andra chansen”-möjligheter
Tidiga skolåldrar och stöd	Studentfokuserade åtgärder	Återinträde i utbildning
		Omfattande stödåtgärder

Figur 3. Nederländernas anpassning av EU-kommissionens paper (2011).

Utmaningar

- Att bättre kunna möta varje elev utifrån dennes förutsättningar. Bland annat av det skälet satsar departementet på att utforma bättre läro- och kursplaner.
- 35 procent av avhopp beror på dålig SYV-verksamhet.
- Den av ministeriet presenterade statistiken talar om avhopp år 2002 på drygt 15,5 procent, 71 000 personer, för ålderskategorin 18–24-åringar. År 2012 var den reducerad till 9 procent (EU-genomsnittet år 2011 var 13,5 procent). År 2016 (tidigare ”slutmålår” var 2020) skall avhopp vara nere på 8 procent, 25 000 personer.
- Ungdomsarbetslösheten, 15–23-åringar, är konstant ungefär 6 procent lägre för ungdomar som har en utbildning och examen.

Lösningar och fortsatta utmaningar – exempel på vad man gör

I arbetet att förebygga och minska avhopp talar man i Nederländerna om ”den gyllene triangeln” bestående av stat – skola – kommun. Bakom denna florskalliknande slogan döljs det faktum att 39 regioner deltar i detta arbete i syfte att reducera avhopp. I arbetet ingår att:

- om det inte uppvisas några resultat ger det heller inte några pengar (”no cure – no pay”).
- god praktik spridas med ett ”nerifrån och upp”-perspektiv.
- god praktik skall också kunna bli nationell policy – även det med ett ”nerifrån och upp”-perspektiv (”bottom-up”).
- egna val av metoder för att uppnå målet.
- förbättra den etnicitetsbaserade statistiken; invandrare har långt sämre resultat än infödda holländare.
- utan företags aktiva medverkan går problematiken inte att lösa.

Dock finns bara lite kunskap om vad som fungerar, alltså effekter av de åtgärder som vidtas. Det behövs bättre analysverktyg och bättre registrering av elever.

För att illustrera lite av pågående arbete följer här fyra exempel från olika landsdelar, tre från yrkesutbildningscollege (Friesland, Rotterdam och ’s-Hertogenbosch) och ett från en kommun (’s-Hertogenbosch).

Albeda College, Rotterdam – aktivt lärlingsarbete

Albeda College utspritt över Rotterdam på 50 platser, med över 21 000 studenter på HBO och VMBO (se sidan 4), har cirka 2 000 medarbetare och erbjuder 34 program och hundratals eller tusentals enstaka kurser. Rotterdam är den näst största staden i Nederländerna med knappt 1,2 miljoner invånare i storstadsområdet, varav drygt hälften i kommunen.

Scholingswinkel är en praktikjobb-shop i en tidigare socialt utsatt stadsdel i centrala Rotterdam. Stadsdelen har lidit av stor arbetslöshet, prostitution, drogmissbruk, förfallna hus, mycket stor invandring et cetera.

Projektet som finansieras av kommunen och Albeda College sysselsätter 25-30 studenter på heltid från nio veckor till ett halvår. Studenterna kommer och går fortlöpande. Projektet har en heltidsanställd och tre deltidsanställda som coachar studenterna.

Studenter som kommer till programmet för praktik är från administration, design, event, kommunikation och webb och har till uppgift att gå ut till det lokala näringslivet i stadsdelen och erbjuda sina tjänster gratis. Studenterna gör events, designar skyltfönster, reparationer, miljöarbete, webbsidor, underlättar (legal!) gatuhandel och arbetar även aktivt med 130-140 av områdets fastighetsägare.

De studerande får egna, stora initiativ och visa praktiskt ansvar, vilket gör att de får omsätta teoretiska kunskaper i praktiken. Näringslivet får också, på riktigt, möta och direkt utvärdera det utbildningssystemet producerar.

Det blir en ”vinn vinn”-situation, där studenterna får ett CV från Scholingswinkel när de är färdiga, även om meriterna är förvärvade hos de lokala företagen. På det sättet blir studenterna ”kvalitetsstämplade” och företagen får praktisk hjälp utan kostnad.

En annan fördel som både studenter, kommuntjänstemän och projektledaren vittnar om är att alla inblandade i projektet lär känna sin stadsdel bättre, även om studenterna inte behöver bo i stadsdelen för att få praktik där. Man talar om ”positiv social dynamik”. Motsvarande projekt, ”Scholingswinkel”, pågår även i två andra stadsdelar i Rotterdam.

Det närmaste man kommer detta sätt att arbeta på i Sverige är där studenter vid universitet och högskolor, vanligen tekniska, naturvetenskapliga och ekonomiska utbildningar, har möjlighet att göra uppsatser i samarbete med företag eller organisationer.

Det finns många goda exempel på lyckade studentpraktikprojekt, men än så länge ingen utvärdering av detta program, säger Marjan Mudde vid Albeda College.

Friesland College, Leeuwarden – mentorskap i utbildningen

Mentorprogrammet vid Friesland College, i norra Nederländerna, bidrar sedan år 1997 till att motverka avhopp. Ett mentorsprogram med mentorer från näringslivet och studenter från college r såväl verksamma i näringslivet hjälper yngre studenter att utveckla sig själva. Mentorsprogrammet bygger på samarbete mellan utbildning, näringslivet och den regionala regeringen i Friesland. Programmet förmedlar cirka 400 kontakter per år och har ett nätverk om cirka 300 mentorer från näringslivet och cirka 120 studentmentorer.

Att gå med i mentorsprogrammet är frivilligt för alla parter, såväl mentorer som adepter. Motiven till att gå med i mentorsprogrammet är förmodligen lika många som det finns adepter, för mentorerna är det främst att få ge något tillbaka utan ersättning. Systemet bygger på noll ersättning, ingen särskild utbildning att bli mentor, mer att mentorn skall vara en bra person som fungerar med andra. Målet med mentorsprogrammet är att mentorer erbjuder stöd utöver skolans ordinarie stöd, såsom särskilt samtal, ingångar till nätverk, som näringslivet, och vägledning.

I korthet fungerar programmet praktiskt så att den som vill ha en mentor anmäler intresse, så får denne en. Friesland College förmedlar kontakt mellan adepter och mentorer. Även klassläraren kan förmedla kontakt till mentorskoordinatören, en lämplig mentor utses och en första kontakt arrangeras.

Vid detta möte kommer mentorn och adepten överens om målet med mentorsrelationen, hur man skall träffas, hur ofta och möjligheten att upprätta någon form av skriftligt kontrakt för relationen. Och där stannar utbildningsanordnarens ansvar. Därefter är det upp till mentorn och adepten att driva mentorskapet framåt mot det adept och mentor kommit överens om.

En tydlig effekt av programmet som uttrycks av adepterna själva är att om de tidigare funderat på att hoppa av eller haft studieuppehåll så har mentorsprogrammet och kontakten med en (ofta) ganska jämnårig och samtal kring studiesituationen, studieteknik eller vad det kan vara hjälpt adepten till att fortsätta sina studier och klara utbildningen.

Studentmentorerna får också studiepoäng och utvecklar sina coachningsfärdigheter. Detta är en indikator på att även ett kostnadseffektivt (billigt) system kan motverka studieavhopp. Såväl adepter som mentorer vittnar om programmets effektivitet:

”Jag ser min mentor som någon som jag kan dela mina känslor och tankar med. Jag känner mig stöttad”,

”Mentorskap betyder en relation med ömsesidig respekt, tillfredställelse och medkänsla”,

”Då jag känner min mentor känner jag mig mycket säkrare” och

”Mentorskap betyder inte alltid att man har rätt svar, det är en lärandeprocess”.

Programmet har, i olika sammanhang, vunnit flera priser, påpekar kontaktpersonen Szilvia Simon, Friesland College.

's-Hertogenbosch kommun – lärlingsarbete i projekt

's-Hertogenbosch kommun, regionhuvudstad i Noord-Brabant i södra Nederländerna, har 140 000 invånare. 's-Hertogenbosch är mer känt som Den Bos och är omgivet av större städer som Breda, Eindhoven och Tilburg.

Även om kommunerna i Nederländerna inte är ansvariga för skolan ser många kommuner att de måste ta ansvar där staten inte tar ansvar alternativt att komplettera på områden där staten misslyckas. Ibland sker detta i direkt eller indirekt samverkan med staten. Ett sådant exempel är 's-Hertogenbosch.

Projektet Den Bos arbetar med, som lyfts fram här, heter Action Plan Learning Jobs, APLJ, där kommun och näringsliv sedan april år 2004 skapat 100 riktiga jobb via lärlingsplatser per år. Projektet, finansierat av kommunen, det lokala näringslivet, EU och fram till och med år 2013 även Arbetsförmedlingen, riktas till ungdomar boende eller studerande i kommunen på lärlingsutbildningar som inte har lyckats hitta en lärlingsplats själva och arbetslösa under 23 år utan examen boende i Den Bos.

Projektet beskrivs som entreprenöriellt, pro-aktivt och nätverksbyggande. De konkreta målen är naturligtvis att minska avhopp, minska ungdomsarbetslösheten och, i förlängningen, öka kvaliteten på befintliga utbildningar. Mer generellt är det att få till stånd en väl fungerande arbetsmarknad.

Projektet i sig kostar ungefär 130 000 euro per år att driva och kommunen anser att de måste bekosta detta då de som har det formella och reella ansvaret, staten, inte tar det.

Kriterierna för att få delta är att den unge har och kan beskriva sin motivation till detta, ange varför denne inte har lyckats skaffa sig ett eget lärlingsjobb, vilken ålder de har, bostadsort och att de antingen skrivs in på en utbildning eller kan visa att de redan är inskrivna i utbildning.

APLJ hittar arbetsgivare genom projektledaren, genom särskilda näringslivsambassadörer (exempelvis är Heineken Nederländerna baserade i kommunen och deltar aktivt), genom att träffa näringslivet på deras möten, via telefon, besök själva på företagen och besök med de unga på företagen.

Arbetsgivarna i sin tur söker motiverade anställda och de unga får gå igenom exakt samma rekryteringsprocess som ett vanligt lärlingsjobb, det finns inte någon platsgaranti, alla tävlar om ett lärlingsjobb på samma villkor.

Arbetsgivarna i regionen och i Holland generellt kommer inom ett antal år ha ett mycket stort rekryteringsbehov och det här är ett sätt att ”starta i tid” med rekrytering långsiktigt. Då måste arbetsgivarna också vara villiga att titta på de grupper av unga som inte har samma driv eller kanske samma formella förutsättningar som andra.

Matchningen sker genom att den unge skickar in sitt CV, kontaktar företaget och kommer överens om en intervju och att båda parter sedan ger feedback på intervjun. APLJ besöker sedan företaget två veckor in i jobbet, efter 10 veckor, efter 6 månader, efter 1 år eller i slutet av perioden.

En part som inte är lika tydlig i samarbetet är skolan, men den är helt avgörande att ha med för att nå ungdomarna som går på en utbildning men som inte lyckats hitta lärlingsjobb själva och få de arbetslösa ungdomarna utan examen att åter

skriva in sig på utbildning. Däremot spelar staten en mindre roll och från och med i år ingen roll alls i detta projekt.

76 procent av de som fått ett lärlingsjobb får sedan fast anställning efter perioden, vilket för målgruppen får anses mycket högt. Av projektdeltagarna är cirka 60 procent kvinnor och 40 procent män, 75 procent är holländare och 25 procent är invandrare.

Detta kan enbart uppnås när kommun, utbildning och näringsliv arbetar tillsammans. Detta är ”Walking the talk”, som projektledaren Theo van de Veerdonk från Den Bos uttrycker det.

Konig Willem I College, 's-Hertogenbosch – framtidens skola idag

Konig Willem I College, KWIC, i 's-Hertogenbosch kommun, har grundskola, yrkesutbildning på två nivåer och vuxenutbildning. Grundskolan har 600 elever och 19 000 studerande totalt på övriga utbildningar. Colleget erbjuder 32 program och ett stort antal fristående kurser under ledning av 800 heltidsanställda, varav omkring 600 lärare.

Här handlar det inte primärt om avhopp eller ens att förhindra avhopp utan om hur ett college arbetar för att attrahera studenter och elever och, indirekt, att förhindra avhopp. Här beskrivs en del av skolans struktur, "School for the future" som attraherar studenter och har ett framåtsyftande grepp på pedagogik och omvärld samt två delar av skolan, "start class" och "success class" där man arbetar preventivt för att få elever att välja KWIC och välja att stanna kvar i utbildning.

En del av KWIC kallas "School for the future", skolans utvecklings- och forskningscenter. Dess slagord är att förbereda studenterna för jobb som inte finns, användande av teknologi som inte finns än för att lösa problem som vi inte ens känner till. Denna del av skolan har ett system för att lära elever och lärare att tänka kreativt, att det inte finns ett rätt svar utan att skolan uppmuntrar kreativitet. Visst finns korrekta och rätta svar på mycket, men det beror även på hur uppgifter tolkas och i vilket sammanhang. Målet för KWIC med School for the future är att vara i framkant vad gäller goda metoder och innovativa lärandeprocesser.

School for the future arbetar utifrån tre huvudspår: lärande/innovation, information/media/teknologi och "livs- och karriärfärdigheter". Implementering och integration av kreativt tänkande ingår i kursplanen och bygger på två ben, kreativitet och teknologi. Den arbetar även aktivt med att näringslivet skall finnas med och att skolan systematiskt stödjer innovation vid varje fakultet. Alla anställda vid KWIC kan vända sig till centret med frågor om lärande och innovation. Kreativitet är något skolan menar att alla har på något sätt, att kreativa färdigheter kan läras och att kreativitet kräver strukturer.

Centret har en tydlig roll för lärarna; varje lärare är utbildad på och har med sig ett särskilt metodkit till varje lektion. Alla elever går någon gång under utbildningen på School for the future och alla lärare, även om de inte arbetar där, har fått utbildning inom området.

När det gäller risken för avhopp arbetar skolan *enbart* förebyggande och kurativt, aldrig när någon hoppat av. Då, menar skolan, är det någon annans problem – socialen, kommunen eller Arbetsförmedlingen, men inte skolans. Däremot arbetar skolan intensivt och lägger stora resurser på det preventiva och kurativa för att förhindra avhopp (ett mönster som syns även i andra skolor).

Ett sådant upplägg är Start class, där alla studenter får en obligatorisk introduktionsutbildning om hur det är att studera på college, hur det är att studera på KWIC, vad eleverna förväntas prestera och vad eleverna kan kräva av skolan.

Ett annat upplägg är Success class för potentiella avhoppare och avhoppare som kommer tillbaka till skolan. Under sex veckor på tre olika stationer, där man tillbringar ungefär två veckor per station får eleven göra interaktiva tester, gå på många och långa intervjuer med lärare och studievägledare och

samspela/samarbeta med andra studenter för att se vilken utbildning som KWIC erbjuder är något för dem.

Detta är exempel på särskilda arbeten är vid sidan om den vanliga kurativa verksamheten vid skolan och den hjälp och det stöd den studerande har rätt till att få och skolan har skyldighet att erbjuda. Det är viktigt att skolan gör det den är bäst på och att skolans ansvar är långtgående men att det stannar vid de elever som finns vid skolan, förklarar Harry van der Schans, ansvarig för School for the future vid KWIC i 's-Hertogenbosch.

Slutord

Ett frågetecken som kan sättas i anslutning till varje projekt/satsning är avsaknaden av systematisk utvärdering och uppföljning. Till och med utbildningsdepartementet i Haag visar föga intresse att avkräva college, kommuner och andra på information och systematiska rapporter om varför och hur man lyckas. Det finns ett närmast slående ointresse för systematisk uppföljning, utvärdering och kontroll. Detta har dock fördelen att det inte finns någon aktivitetsångest eller hindrande strukturer att pröva på nya och annorlunda lösningar.

Ett försök till systematisk uppföljning och utvärdering i Sverige görs inom PlugInnovation, <http://pluginnovation.se/>.

Nederländernas utbildningssystem och arbetsmarknad ser ganska annorlunda ut än vår, med många naturliga kopplingar mellan utbildningsväsende och arbetsmarknaden. Denna koppling bröts i Sverige på 1960-talet med gymnasiereformen, vilket har medfört att det finns få och inte heller så många naturliga kopplingar till arbetsmarknaden. Undantag finns dock och utvecklingen går dock i rätt riktning idag.

Finns det något som vi skulle kunna hämta hem till Sverige, som;

- friare strukturer,
- funktionell samverkan för att uppnå konkreta och avgränsade mål och
- fokus på resultat istället för, något tillspetsat, formalia?

Exempel och intressanta lösningar från andra länder kan bidra till att denna process påskyndas och kan även sporra skolor, huvudmän, branscher och andra till att pröva nytt, våga göra något som inte gjorts länge på dessa breddgrader.

Referenser

EU-kommissionen (2011) "Reducing Early School Leaving" Bryssel.

Ministry of Education, Culture and Science (2012) "The approach to Early School Leaving" Haag.

<http://mentorfriesland.wordpress.com/>

<http://www.mentorprogrammafriesland.nl/pageid=681>

Powerpointmaterial från Konig Willem I College, 's-Hertogenbosch kommun, respektive utbildningsdepartementet, Haag.

Studiebesök vid Albeda College i Rotterdam, Friesland College (genomfördes i Utrecht), Konig Willem I College i 's-Hertogenbosch, 's-Hertogenbosch kommun och utbildningsdepartementet i Haag.

”WALKING THE TALK”

Att motverka avhopp i Nederländerna

En av Europas största utmaningar inom utbildnings- och arbetsmarknadsområdet är att se till att våra ungdomar går igenom ungdomsutbildningarna för att de skall kunna få meningsfulla jobb.

Av det skälet är det sällan en nackdel att blicka utåt för att se vad och hur andra länder gör. Därför handlar denna rapport om en del av det arbete som sker i Nederländerna för att minska studieavhopp. Fyra lokala projekt belyses, ett kommunalt och tre från yrkesutbildningar.

Upplysningar om innehållet

Utredare J. Henrik Bergström, henrik.bergstrom@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2014.
ISBN/Beställningsnummer: 978-91-7585-105-1.